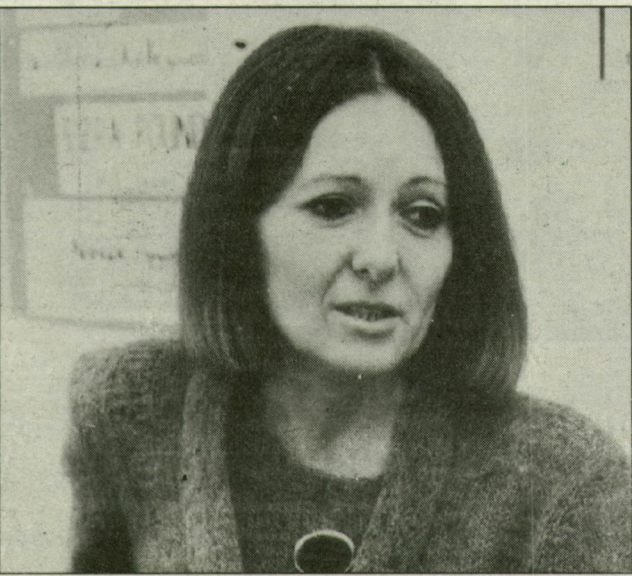

Hrabal, Donáth, Esterházy és a többi száz

Beszélgetés Erdélyi Ágnessel

Csendes most az újszegedi Móra kollégium, a tavaszi szünet hazaküldte a diákokat. Pedig egyébként telt ház van. Ahogy drágult az élel, nőtték az albérletárak, úgy lett mind kapósabb egy-egy kollégiumi szoba. Most is igen sok a teljesíthetetlen kérelem. De most nem erről szeretnék beszélgetni Erdélyi Ágnessel, kollégiumi tanárnővel, aki 1977 óta dolgozik a házban. Mondjuk, arról van szó, ki hogyan járulhat hozzá egy város szellemi életéhez. Erdélyi Ágnes csendes, halk szavú és nélkülözhetetlen szervező. Mert amit tett e másfél évtized alatt, anélkül vészesen szegényebbek lennénk.

– Arra kérlek, írjunk kollégiumi irodalomtörténetet. Fel tudnád sorolni, ki mindenki tartott estet a „Mórában” a te szervezésedben?

– Nem számoltam, de bizonyára több száz esetről van szó. Egyrészt eljött ide a kortárs irodalom színe-java, másrészt pedig a honi tudományosság sok kiemelkedő képviselője.

– Különösképpen fontos, avagy kedves estek?

– Az egyik legkedvesebb emlékem, hogy eljött hozzánk Bohumil Hrabal. Ez 1985-ben volt, s az alkalom megszervezése a helyi hivatalosságok tökéletes kizárásával történt. Hrabal meghívott íróként akkor járt először Magyarországon. Jómagam több levelet írtam neki, tőle azonban egyet sem őrzök, mert az üzeneteket Grendel Lajos pozsonyi írón keresztül továbbította. Hrabal egy májusi napon érkezett. Előtte néhány barátom fölkészített, hogy a cseh író már morózus, nehezen kezelhető, szeszélyes öregúr. Hoffmann Gizi barátnőmmel és akkori munkatársnőmmel hatalmas, több fogásos ebédet csináltunk neki itt a kollégiumban, mindenféle kis rezsókon. És dehogy volt Hrabal úr morózus! Mindent megkóstolt, minden fogást ujjongó lelkesedéssel fogadott. Mindenkihez volt egy-egy kedves szava, egyszerű tündérien viselkedett. És persze, igen sokat ivott...

– Gondolom, sört.

– Bort is. Már azt hittük, baj lesz az estre, de nem, mert csodálatosan sikerült. Magyar fordítója, Varga György, aki most prágai nagykövetünk, nagyszerűen tolmácsolt. Az est végén odament az íróhoz néhány újságíró interjút kérni. Hrabal széttárta a kezét, hiszen ő már mindent elmondott, írják meg azt. No akkor én kaptam egy kis letolást, miért nem vettem magánóra az estet. Nagy mulasztás volt, kétségtelenül. Azóta mindent rögzítünk, van is a kollégiumnak egy tekintélyes hangarchívuma, amit még az irodalmi múzeum is kért, de nem adjuk, ez a mi emléktárunk. Hrabal szavait pedig leírtuk emlékezetből, még akkor éjjel.

– Emlékszem néhány olyan estre, amelynek igen erős politikai töltete volt. A nyolcvanas évek első felében ebben a kollégiumban különösen fontos, és máshol meg nem engedett mondatok is elhangzottak.

– Rendkívül érdekes dolog ez, s arra bizonyosság, mennyire képlékeny, bizonytalan volt a diktatúra. Akkoriban itt gyakorlatilag minden tabu elhangozhatott, anélkül, hogy valakinek emiatt bántódása lett volna

81-ben Petri György itt szavalt például az Örökéltő szamizdatos verseit. A legfontosabb események közé sorolom, hogy Donáth Ferenc eljött 1983-ban. Igen beteg volt, szinte egyenesen a kórházból érkezett, s egy nappal előtte tudtuk meg, hogy valóban jön a magyar ellenzék akkor legtekintélyesebb alakja. A kommunista párt néppolitikájáról és a Márciusi Frontról tartott előadást, s a ha jól tudom, nyilvánosság előtt Szegeden akkor beszéltek először Nagy Imre és sorsrtársai romániai deportálásáról. Minden különösebb propaganda nélkül iszonyatosan nagy közönség gyűlt össze. Számomra akkor vált nyilvánvalóvá, hogy az adott politikai konstellációban Magyarországon minden vesztesre áll. Donáth alakja betegen, fáradtan is erkölcsi erőt és tartást sugárzott.

Nagyon szívesen emlékszek vissza Szőrényi László éjszakába nyúló estjeire. Amikor Esterházy Péterrel beszélgetett, annyian eljöttek, hogy le kellett venni a terem ajtajait, hogy a folyosón lévő is hallják őket. Ők pedig egy asztal tetejére székeket állítottak, azokra ültek. Esterházy a legnagyobb formájában volt, minden gesztusra, mondatra, kérdésre odafigyelt, mintha nem is kétszáz, hanem csak egy emberrel kommunikálna.

Szőcs Géza még a romániai fordulat előtt, Svájból jött el. Újabb szép példa az ő este az emberi méltóságról. A hatalom, a diktatúrák természetéről beszélt hosszan, metsző okossággal, miközben saját üldöztetéséről egyetlen szót sem szólt.

Vendégünk volt, még a rendszerváltás előtt, Konrád György is. No az ő estjéről egynémely szegedi potentátok sértődötten távoztak a szünetben, merthogy addig egyetlen szó sem esett 56-ról, vagy a Gyorskocsi utcai zaklatásokról, egyáltalán, aktuálpolitikáról. Konrád addig tudnillik csak a gyermekkoráról, Berettyóújfaluról, és az orosz irodalomhoz fűződő kapcsolatairól beszélt.

– Hasonló szituációról nekem is van személyes élményem. Valamikor 85–86 táján egy úgynevezett „repülő egyetemre” lejtött Szegedre. Titokban természetesen. Vagy huszan gyűltek össze Takáts Józsa Szekeres utcai albérletében, ahol igen érdekes, mindazonáltal azt gondolom, jellemző módon, Konrád felőlünk kezdett érdeklődni. Egyenként, szépen, módszeresen. Ki mivel foglalkozik, hogy gondolkodik erről, vagy arról a kérdéssről. Furcsa,

de politikáról alig esett szó. Talán mert Konrád ilyen ember. Fontosnak gondolja a személyességet.

– Igen, én is azt hiszem, azon ritka írók közé tartozik, akik kíváncsiak a másikkra, a nézőre, a hallgatóra. Azon az estén a kollégium is érdekelte. Milyen megbocsáthatatlan bűn, hogy ez a halk szavú, csendes ember volt hosszú évekig az első számú közellenség, és a fölforgató briganti.

– Na igen, és most újra meg akarták verni...

– Igen sokat foglalkoztunk aztán a vajdasági magyar irodalommal. Tolnai Ottó estje például egészen különleges élmény volt. A költő kérdés, kérdés nélkül beszélt magáról, írói ügyeiről, intimitásairól, különös figuráiról, félbolondjairól, a Virág utcáról. A beszélgetés olyan személyes mélységeket érintett, hogy a végén már bánta is kisé.

– Önkéntelenül is adódik a föltételezés: neked igazán tudnod kell, mi az íróval való személyes találkozás kivételes haszna. Mert ugye, sokan azt mondják, az íróval a könyvben találkozol, minden egyéb valójában fölösleges mutatóvány.

– Amit tud az író az emberről, magáról nyilván beírja a könyvébe. Csakhogy az ilyen estek szolgálnak még valamivel: az élőbeszéd drámájával, izgalmasságával. Roppant érdekes volt a legutóbbi Korunk esten, mennyire máshová teszi a hangsúlyt az idősebb és a fiatalabb romániai magyar író-nemzedék. Kántor Lajos, Salat Levente és Visky András volt a vendégünk. Finom, de érthető vita folyt köztük a közönség előtt...Meg aztán a közönség nem csak az íróval, de önmagával is találkozik, barát a baráttal. Minden est alkalom, találkozásihely. Készítés, felhívás az olvasásra. Egy-egy este hosszú, tömött sorokban jönnek az egyetemisták, és bizony úgy is távoznak, ha unalmas. Ezt alkalmanként el is mondom a vendégeimnek, csakhogy tudják, mire számíthatnak.

Ne hidd, hogy az én szerepem ezekben az ügyekben kizárólagos. A közönség nagyon fontos! Egyetemistáink, a viszájáró tanárok, fiatal szegedi értelmiségiek. S a kérdések, melyek itt elhangzanak, s melyekre válaszokat kapunk, mert megválaszolhatók, vagy éppen nem kapunk, mert nem válaszolhatók meg, nemcsak ezeken az estéken élnek, de ott vibrálnak mindennapjaik levegőjében is.

Kitöltik az életünket.

DARVASI LÁSZLÓ

Mindszenty József és Szeged

Mindszenty József születésének századik évfordulója alkalmából emlékezünk a hercegprímás egyetlen, 1946. szeptember 21–23. közötti szegedi látogatására. A látogatás apropóját Szt. Gellért, első csanádi püspök halálának kilencszázadik évfordulója adta.

A látogatás körülményei

A szegedi látogatás idején már javában dúlt a harc az egyház gazdasági, politikai, kulturális hatalmát megtörni igyekvő, és tevékenységét a templom falai közé visszazorítani akaró Baloldali Blokk erői, valamint az egyház érdekeit szilárdan védelmező, minden kompromisszumot elvető hercegprímás között. Az egyházat ebben a harcban ekkorra már érzékeny veszteségek érték: földreform, egyházi intézmények, szervezetek (köztük a KALOT, KALÁSZ, Magyar Cserkészszövetség) elvétele, illetve feloszlata, egyházi személyek letartóztatása, és megkezdődtek a csatározások az iskolák államosításáért és a fakultatív hitoktatás bevezetéséért is.

A hercegprímás ebben a harcban – magától értetődően – azokkal az erővel kereste a szövetséget, melyek a forradalom továbbvitelének megakadályozására, az osztályharc helyett a konszolidációra, a társadalmi békére, megnyugvásra törekedtek.

A szegedi viszonyok kicsiben az országos állapotokat tükrözték. A demokratikus kibontakozást üdvözlő és támogató Hamvas püspök is – az egyházat ért sérelmek hatására – egyre inkább ellenzékbe vonult, és szilárdan Mindszenty mögé állt, bár kétségkívül hajlékonyabb természetű volt, mint a hercegprímás.

A két vezércikk

A Szt. Gellért ünnepségek és a hercegprímás látogatása alkalmából a szegedi lapokban két vezércikk jelent meg.

A Délmagyarország 1946. szeptember 22-i száma Komócsin Zoltánnak: A vallás és a Kommunista Párt című írását közölte. A cikk rendkívül visszafogott, békülékeny hangvételű. Az elején Komócsin Zoltán azokat a vádakát utasítja vissza, amelyek szerint a kommunisták „bántják a vallást.” Szerinte ez a vádaskodás nem más, mint Horthyék rágalmainak továbbélése. Utalt a kommunista-katolikus együttműködés pozitív szegedi példáira, a Révai-Balogh páter kézjegására, arra, hogy a rókusai templom harangját is kommunisták kezdeményezésére állították helyre. A jó viszony megromlását a földosztásban látja, de – mint mondja – „ebből sok ezer család jövőjét alapoztuk meg.” Majd fölteszi a kérdést: „Egyfelé vagy két különböző irányba halad a demokrácia és az egyház útja a jövőben?” Reményét fejezi ki, hogy „eltűnnek a személyi (nem kétséges, hogy itt főleg kire gondolt! – P. J.) és tárgyi akadályozói az együtt-haladásnak.” Az együttműködés alapját a „tökés kizsákmányolás és a fasiszmus maradványai elleni harcban” határozza meg. A cikkét a következő gondolatokkal zárul: „A magyar nép nagy többségének érdeke és célja ez, tehát a hívő tömegek nagyobbik felének is. Az egyházat és a kommunistákat követő tömegek útja, célja azonos, miért ne haladhatnak együtt? Annál is inkább, mert ez Istennek, embernek egyaránt tetsző cselekedet lenne.”

A Szegedi Kis Újság aznap számában pedig Hamvas Endre csanádi püspök írt vezércikket, Szent Gellért, a politikus címmel. Hamvas Endre, Gellért püspök politikai ténylekedéséből – nyilván nem véletlenül – főleg azt a tettet emelte ki, hogy megtagadta a jogtörő, igazságtalan és vérengző Ába Sámuelnek a korona föltételét fejére, amikor az a hűsvéti nagymisére indult, sőt a szószékről nyilvánosan megdorgálta, olyan szigorral és bátorsággal, hogy a tolmács csak többszöri sürgetésére merete beszédét magyarra fordítani. „Ezzel a tétellel – mondja Hamvas – megnyitotta azon magyar egyházi vezetők dicső sorát, akik az isteni és emberi jogot az uralkodói önkénnyel szemben bátran védelembe vették, és a nemzet érdekét később az idegen uralkodó mellett is féltékenyen őrizték.” Szt. Gellért történelmi érdemét így összegzi: „Nálunk Szt. Gellért töltötte be először a püspököknek

jogvédő prófétai hivatását.” Ezután – éppen a jogvédelem miatt is – Hamvas püspök határozatban elutasítja az 1945 után gyakorta emlegetett jelszót, mely szerint „az egyház ne politizáljon.” „A politizálás a püspököknek és papoknak épp olyan joga, mint minden más állampolgárnak, de náluk ez szent kötelességgé is válik, ha az állam törvényei és rendeletei az isteni és emberi jogokat sértik, vagy ha a vezetők az állam sekerét a szakadék felé viszik. Mert Istentől rendelt őrei ők az igazságnak és erkölcsnek, és felelős pásztorai népüknek.”

Hamvas püspök üdvözlő beszéde

A hercegprímás 1946. szeptember 21-én a késő délutáni órákban érkezett Szegedre. Dr. Pálffy György főispán a város határáig elébe utazott, és ott köszöntötte a város nevében.

A fogadására összegyűlt szegediek a Dóm téren gyülekeztek.

Hamvas püspök üdvözlő beszédében, a legkiválóbb egyházfejedelemlennek méltó utódjaként köszöntötte a hercegprímást, aki felé már csak azért is bizalommal tekintett az ország lakossága, mert „a sok römbe dőlt és megrokkant intézmény között csak egy maradt szilárdan, a hercegprímási méltóság.”

A püspök szerint Mindszenty első megnyilatkozásai tovább növelték ezt a bizalmat. Ő ugyanis nyíltan kimondta, hogy mi sem vagyunk bűnösebb nép másoknál, és nem is annyira bűnösök vagyunk, mint áldozatok. Növelte íranta a nép bizalmát az is – mondja a püspök –, hogy „szót emelt a túlbuzgó megtorlások ártatlan áldozatainak érdekében is.” Ezek a megnyilatkozások ugyanakkor egyesek részéről dühös támadásokat váltottak ki, és fasisztának, demokráciaellenesnek bélyegezték meg őt.

Beszédében Hamvas püspök határozottan megvédte a hercegprímást e támadásokkal szemben. „Hogyan is lehetne fasiszta, hiszen hónapokig ült a fasiszták börtönében?”

Nem tartja azt sem lehetségesnek, hogy demokráciaellenes legyen, hiszen már „születésénél fogva is demokrata.” (A püspök itt a hercegprímás földműves szüleire utalt.) Továbbá a hercegprímás a demokráciát nem csupán „ajkán hordja, hanem éli és cselekszi.” A püspök szerint a magyar nép azért is Mindszenty felé fordul, mert félti vallását és a „hitoktatás iskoláit.” Úgy érzi, hogy a hercegprímás bátor, félelmet nem ismerő fellépése minden veszedelmet elhárít.

Hamvas püspök Szt. Gellért korának állapothoz hasonlóan tartotta a második világháború utáni állapotokat: „Akkor is zűrzavarok voltak és az újraéledő pogány elszépréssel fenyegette az ifjú kereszténységet.”

Végezetül a püspök párhuzamot vont Szt. Gellért és Mindszenty személye között is: „Szent Gellért bátran és hősiiesen beszélt a veszedelemmel, és vért ontotta, de nem hiába! Megmentette az országot a további zűrzavartól, és a kereszténységet a pusztulástól.

Eminenciád Szt. Gellért szellemi örököse, s arra kérjük, közvetítse szellemét az ő gyarló utódjának, a papságnak és a híveknek, hogy legyenek erősek és hősiiesen tartsanak ki hitük és magyarságuk mellett.”

Mindszenty bíboros válaszbeszéde

A hercegprímás abból indult ki, hogy a magyar nép múltjában annyi dicsőség, annyi erkölcsi érték van, hogy a jelen nehézségei ellenére, jövője nem lehet reménytelen.

Hamvas püspök kérésére reagálva, készséggel vállalta Szt. Gellért szerepét: „Ami szerény személyemet illeti, nem tekintem egyébnak magamat, mint a nemzet és népem szolgálattevőjének. Ezt a szolgálatot teljesíteni akarom, akármilyen árat követeljen is.”

A szegediek felé fordulva, a következő óhaját nyilvánította: „Tinektek, szegedieknek azt mondom, amit a nemzet lelkét igazán kifejező magyar költő mondott: Rendületlenül! Az egyházhoz való ragaszkodásban, az erkölcsi elvek tiszteltben tartásában és a nemzeti érzéshez, a magyarsághoz való ragaszkodásban legyetek rendületlenek.”

1973. július 13-án a Wesminsteri székesegyházban